

JÓZEF RUTKOWSKI

ROZWÓJ WSPÓŁPRACY FINANSOWEJ MIĘDZY PAŃSTWAMI SOCJALISTYCZNYMI

PODSTAWY WSPÓŁPRACY MIĘDZY PAŃSTWAMI SOCJALISTYCZNYMI

Powstanie po drugiej wojnie światowej światowego systemu gospodarki socjalistycznej i obozu państw socjalistycznych¹ spowodowało między innymi szereg istotnych zmian w zakresie międzynarodowych stosunków finansowo-kredytowych. Zmiany są związane przede wszystkim ze stworzeniem podstawy dla kształtowania się międzynarodowych stosunków ekonomicznych między państwami socjalistycznymi na nowych zasadach i kierunkach współdziałania.

Istotne zmiany w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych, obejmujących także stosunki kredytowe, wypływają — po pierwsze — z charakteru gospodarki socjalistycznej. Jej oparcie na stosunkach produkcji, usuwających zjawiska wyzysku wewnątrz kraju, przenoszone jest także na stosunki zewnętrzne, wynikające z kontaktów z innymi organizmami państwowymi. Socjalistyczny charakter zasad współpracy międzynarodowej stwarza przesłanki dla równoprawnej, opartej na wzajemnych korzyściach wymiany towarowej, rozliczeń finansowych i stosunków kredytowych.

Istotną cechą różniącą stosunki ekonomiczne między państwami obozu socjalistycznego w porównaniu ze stosunkami istniejącymi między państwami kapitalistycznymi jest oparcie ich na zasadach planowania. Planowanie gospodarki narodowej stanowi podstawę rozwoju społeczeństwa socjalistycznego, jest wyrazem faktu, że ustrój ten jest budowany celowo i świadomie. Działalność gospodarcza i pozagospodarcza społeczeństwa ujęta jest w programy, wyznaczające kierunek rozwoju, a realizacja celów odbywa się w oparciu o wytyczne ujęte w formę planów. Świadomy, celowy i planowy proces rozwoju gospodarki socjalistycznej wewnątrz poszczególnych krajów stwarza z kolei

¹ W 1962 roku obóz państw socjalistycznych obejmował 26% obszaru świata, prawie 1 mld ludności i 37% światowej produkcji przemysłowej.

konieczność oparcia na podobnych zasadach stosunków występujących między państwami socjalistycznymi².

W odniesieniu do rynku kredytowego wyraża się to w fakcie podporządkowania procesów kredytowania ogólnym zadaniom planu. Kredyty zagraniczne udzielane i zaciągane przez państwa socjalistyczne są wynikiem świadomych i planowych decyzji władz, a całkowicie zniesiono żywiołowość właściwą międzynarodowemu rynkowi kredytowemu państw kapitalistycznych.

Monopol handlu zagranicznego w państwach socjalistycznych, regulujący mechanizm działania międzynarodowego rynku towarowego państw socjalistycznych, znajduje też swój odpowiednik w monopolu kredytu zagranicznego i wpływa na charakter funkcjonowania międzynarodowego rynku kredytowego tych państw. Wpływ monopolu kredytu zagranicznego na socjalistyczny międzynarodowy rynek kredytowy stanowi o: 1. wyłącznie planowych transakcjach kredytowych, 2. odgórnym określaniu podaży kredytu przez rządy państw kredytujących i zgłaszaniu zapotrzebowania przez rządy państw ubiegających się o kredyt, 3. ustalaniu stałych warunków kredytu, tak co do okresu czasu udzielania kredytu, jak i oprocentowania. Planowy charakter transakcji kredytowych powiązany jest ściśle z ogólnymi zasadami i formami współpracy między państwami obozu socjalistycznego³.

Rozwój kredytu międzynarodowego państw socjalistycznych jest funkcją rozwoju ich wzajemnych stosunków ekonomicznych, wzrostu obrotów handlu zagranicznego, rozwijania wzajemnej pomocy i różnych form współpracy.

Z tych względów analizę rozwoju stosunków kredytowych między państwami obozu socjalistycznego poprzedzę krótkim przedstawieniem Rozwoju i dynamiki ich ogólnogospodarczych powiązań i zasad organizacji współpracy ekonomicznej.

DYNAMIKA I ORGANIZACJA STOSUNKÓW EKONOMICZNYCH MIĘDZY PAŃSTWAMI OBOZU SOCJALISTYCZNEGO

Opierając się na dużych nakładach inwestycyjnych i głównie produkcyjnym ich wykorzystaniu gospodarka krajów socjalistycznych uzyskała możliwość osiągnięcia rzadko spotykanego, wysokiego tempa wzro-

² Termin „państwo socjalistyczne” używany będzie dla uproszczenia zarówno w odniesieniu do ZSRR, jak i krajów demokracji ludowej.

³ Por. S. D. Siergiej e w, *Ekonomiezeskoje sotrudnicestwo i wzaimopomoszcz stran socjalisticeskogo lagiera*, Moskwa 1956, s. 6-28; A. Aleksiejew, Ł. Iwanowa, *Razwitije ekonomiceskogo sotrudnicestwa stran socjalizma*, Mirowaja Ekonomia i Mieżdunarodnyje Otnoszenija, 1963, nr 2, s. 27—37.

stu. W latach 1951—1958 na przykład dochód narodowy w poszczególnych krajach należących do Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej wzrósł od 1,5 do 2,3 razy; w 1965 r. dochód narodowy w tych krajach ma być 2,3 do 4,3 razy większy niż w 1950 r. Podczas gdy średnie roczne tempo wzrostu dochodu narodowego w ważniejszych krajach kapitalistycznych na jednego mieszkańca wynosiło w latach 1951—1959 od 1,6% do 5,6%, to w krajach obozu socjalistycznego tempo to w latach 1951—1958 osiągnęło od 5% do 10,8% rocznie⁴. Wysokie tempo wzrostu gospodarczego krajów obozu socjalistycznego przyczyniło się z jednej strony do rozwoju obrotów handlu zagranicznego, a z drugiej — samo było w pewnej mierze wynikiem właściwych form współpracy i wzajemnej pomocy tych państw.

Obroty handlu zagranicznego krajów należących do RWPG wzrosły w latach 1950—1958 od 1,8 do 4 razy, a przeciętnie 2,35 raza⁵, tj. znacznie bardziej niż wzrost dochodu narodowego w tym okresie. Wynika to zarówno z samego zjawiska wzrostu potencjału gospodarczego krajów należących do RWPG, jak i z rozwoju ich współpracy ekonomicznej. Globalna wielkość obrotów handlowych między państwami członkowskimi RWPG była w 1961 roku 3,5 razy wyższa niż w 1950 r.⁶

Wzrost wzajemnych obrotów między krajami obozu socjalistycznego wynika z jednej strony ze stosowania przez liczne kraje kapitalistyczne ostrych ograniczeń w handlu z państwami socjalistycznymi, a z drugiej — z naturalnego procesu wzajemnego ciążenia do siebie państw o tych samych cechach ustrojowych i posiadających warunki do uzupełnienia potrzeb swej gospodarki importem z krajów zaprzyjaźnionych i lokowania w nich swego eksportu towarowego. Struktura gospodarcza państw obozu socjalistycznego jest wciąż na tyle zróżnicowana, że pozwala na wzajemne kompensowanie eksportu i importu w takiej skali, że zapewnia bardzo wysoki stopień samowystarczalności w ramach tych państw⁷. W rezultacie ponad 70% ogólnych obrotów handlu zagranicznego krajów socjalistycznych przypada w ostatnich latach na wymianę wzajemną⁸.

⁴ A. Bodnar, *Gospodarka europejskich krajów socjalistycznych*, Warszawa 1962, s. 10—12 i 17.

⁵ Ibidem, tabela 171, na s. 293.

⁶ Źródło: I. Bielajew i W. Tandit, *Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej a Wspólny Rynek*, Zeszyty Teoretyczno-Polityczne 1963, nr 3, s. 8.

⁷ Szczegółowe przedstawienie tego problemu zawarte jest w pracy A. Bodnera, *Gospodarka europejskich krajów socjalistycznych*, Warszawa 1962, oraz w wielu publikacjach radzieckich na ten temat.

⁸ Dane te odnoszą się także do Chińskiej Republiki Ludowej, której obroty handlowe z pozostałymi krajami socjalistycznymi wzrosły w latach 1950—1957

Osiągnięcie takich rezultatów w zakresie rozwoju wzajemnych obrotów towarowych przy wymienionym stopniu ich dynamiki nie byłoby możliwe bez odpowiedniego unormowania zasad współpracy i pomocy wzajemnej krajów socjalistycznych w oparciu o zrozumienie wspólnych korzyści i wypracowanie właściwych form współpracy.

Po początkowym okresie współpracy Związku Radzieckiego z powstałymi po drugiej wojnie światowej krajami demokracji ludowej i krajów tych między sobą, w formie zwykłych umów międzypaństwowych, pojawiła się konieczność ściślejszego zbliżenia wszystkich krajów demokracji ludowej i Związku Radzieckiego i stworzenia form wielostronnego współdziałania w rozwoju ekonomicznym wszystkich państw obozu socjalistycznego.

Rezultatem tych dążeń było powołanie do życia na konferencji w Bukareszcie w dniach 20—25 I 1949 r. wspólnej organizacji państw obozu socjalistycznego pod nazwą Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (skrót RWPG). Do RWPG należą następujące państwa członkowskie: Bułgaria, Czechosłowacja, Mongolska Republika Ludowa (od 1962 r.), Niemiecka Republika Demokratyczna (od 1950 r.), Polska, Rumunia, Węgry i Związek Radziecki. Na prawach obserwatorów w posiedzeniach Rady biorą udział delegaci Chińskiej Republiki Ludowej, Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, Wietnamskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej i Kuby⁹.

Według statutu, uchwalonego na posiedzeniu w Sofii 14 XII 1959 r. i obowiązującego od 13 IV. 1960 r., Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej jest powołana w celu „bardziej wszechstronnego rozwijania współpracy gospodarczej na podstawie konsekwentnej realizacji międzynarodowego socjalistycznego podziału pracy w celu zbudowania socjalizmu i komunizmu... i zapewnienia trwałego pokoju na całym świecie”¹⁰. Organizacja ma za zadanie jednoczenie i koordynowanie wysiłków krajów - członków w celu przyspieszenia postępu ekonomicznego i technicznego, podniesienia dobrobytu narodów, uprzemysłowienia i podniesienia wydajności pracy.

Z istotnych postanowień i uchwał Rady na podkreślenie zasługuje przyznanie wszystkim państwom członkowskim równych praw, uznania ich pełnej suwerenności i respektowania interesów narodowych. W przeciwieństwie do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, Rada Wzajemnej

z 33% do 77% jej obrotów globalnych. W 1962 r. udział handlu zagranicznego CHRL z rynkami europejskimi krajów socjalistycznych spadł do około 50% („Polityka” z 7 IX i 16 XI 1963 r.).

⁹ W myśl statutu Rada może przyjmować nowych członków za jednomyślną zgodą dotychczasowych jej członków.

¹⁰ Cyt. za J. Bielajew i W. Tandit, op. cit. s. 3.

Pomocy Gospodarczej nie jest instytucją ponadnarodową, ani też związkiem państw. Rada nie uszczupla więc suwerennych praw swych członków, co ma miejsce w EWG. Przy podejmowaniu uchwał i decyzji w RWPG obowiązuje zasada jednomyślności zainteresowanych członków (państwo nie zainteresowane danym problemem może nie brać udziału w odnośnym posiedzeniu Rady). Państwo zainteresowane ma natomiast prawo weta, czego nie ma w EWG, gdyż nie daje ona ani równych praw, ani nie wymaga jednomyślności w podejmowaniu uchwał.

Rada spełnia zadanie najwyższej instancji koordynującej wielostronnie wzajemne stosunki ekonomiczne krajów członkowskich, aby zapewnić najbardziej racjonalne wykorzystanie istniejących w poszczególnych krajach zasobów w celu jak najszybszego rozwoju gospodarki każdego kraju, z uwzględnieniem stopniowego zmniejszania różnic w poziomach rozwoju ekonomicznego i przyspieszenia wzrostu gospodarczego krajów, należących do wspólnoty socjalistycznej¹¹.

Aby móc wypełniać tak ważne zadania, Rada — oprócz periodycznych sesji 2 razy w roku — powołała stale działający organ pod nazwą Komitet Wykonawczy, w skład którego wchodzi przedstawiciele (w randze wicepremierów) krajów należących do RWPG. Do kompetencji Komitetu Wykonawczego (powołanego na 16 sesji Rady 7 VI 1962 r.) należy operatywne rozpatrywanie — na posiedzeniach co dwa miesiące — wszystkich zagadnień związanych z koordynacją i specjalizacją oraz kooperacją produkcji, wraz z całym zakresem problemów z tym związanych, między innymi wspólnym finansowaniem inwestycji. Komitet Wykonawczy kieruje pracą biura koordynacji planów, kilkunastu (obecnie 18) stałych komisji¹², szeregu komitetów i organów roboczych, stałego Sekretariatu Rady (z siedzibą w Moskwie), Instytutu Standaryzacji, Międzynarodowego Banku Współpracy Gospodarczej oraz innych organów, które mogą zostać powołane. Komitet Wykonawczy ma równocześnie uprawnienia kontrolne w stosunku do wymienionych organów. W tym zakresie działają również konferencje przedstawicieli rządów, mające głos doradczy w Radzie.

Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej uzyskała kompetencje w zakresie koordynacji wszystkich form współpracy państw członkowskich i obejmuje swą działalnością ustalanie planowej współpracy odnośnie

¹¹ B. Miroszniczenko, *Nowy etap rozwoju współpracy ekonomicznej krajów socjalistycznych*, Zeszyty Teoretyczno-Polityczne 1963, nr 3, s. 16, oraz A. Aleksiejew i Ł. Iwanowa, op. cit., s. 29.

¹² Siedzibą stałych komisji RWPG są państwa najbardziej zainteresowane działalnością danej komisji, np. Komisja Węglowa ma siedzibę w Warszawie, Komisja Naftowa w Bukareszcie, Maszynowa w Pradze, Rolnicza w Sofii, Chemiczna w Berlinie.

do: handlu zagranicznego, udzielania kredytów, współpracy naukowo-technicznej, wspólnej budowy, finansowania i eksploatacji obiektów gospodarczych, przekazywania przodujących metod pracy i szkolenia kadr¹³. Podstawową dewizą w jej pracy ma być prawidłowe kojarzenie interesów każdego kraju z interesami całej wspólnoty socjalistycznej.

Koordynując wieloletnie plany rozwoju gospodarki narodowej Rada musi uwzględniać zasadę dobrowolności poszczególnych państw w przyjmowaniu ogólnych zaleceń. Bierze bowiem na siebie odpowiedzialność za możliwie najefektywniejsze wykorzystanie zasobów ekonomicznych, za prawidłowy podział nakładów inwestycyjnych, za wyznaczanie specjalizacji, za kształtowanie ogólnych proporcji podziału dochodu narodowego oraz za szczegółową koordynację działalności gospodarczej w poszczególnych dziedzinach i gałęziach gospodarki. Na Radzie ciąży przy tym podstawowy obowiązek zapewnienia szybkiego tempa wzrostu gospodarczego (produkcja przemysłowa ma wzrosnąć w latach 1961—1980 przeszło sześciokrotnie, produkcja rolna 3 razy, a dochód narodowy blisko 5 razy), i to przy założeniu rytmicznego wykonania zadań.

W kompetencji Rady leży kształtowanie zasad wymiany towarowej w oparciu o system cen uwzględniający wymogi ekwiwalentnej wymiany, zgodnie z działaniem prawa wartości na rynku krajów socjalistycznych. Powstaje tu problem, czy istnieje możliwość — postulowanego przez ekonomistów radzieckich — odejścia od opierania cen na cenach rynku światowego krajów kapitalistycznych (ostatnio na średnich cenach z lat 1957/61) i opracowania własnej podstawy cen rynku krajów socjalistycznych¹⁴. System cen w handlu zagranicznym odgrywa istotną rolę w wyznaczaniu międzynarodowego podziału pracy, w chłonności rynku na dany towar, w rentowności i efektywności handlu zagranicznego. Nie można jednak stworzyć własnego systemu cen w stosunkach między państwami socjalistycznymi dopóki nie zostanie unormowany system cen wewnętrznych w poszczególnych państwach. Doskonalenie struktury cen wewnętrznych i sprowadzanie ich do zgodności z wymogami prawa wartości może dopiero z czasem doprowadzić do prawidłowego poziomu cen na rynku krajów socjalistycznych.

¹³ Por. S. D. Siergiejew, op. cit., s. 29—30 oraz M. Sienin, *SEW na sowriemniennom etapie*, Mirowaja Ekonomika i Mieždunarodnyje Otnoszenija, 1963, nr 3, s. 3—12.

¹⁴ Postulaty takie zgłaszają między innymi: B. Miroszniczenko, op. cit., s. 23; A. M. Smirnow, *Mieždunarodnyje waljutnyje i krieditnyje otnoszenija SSSR*, Moskwa 1960, s. 122, oraz J. Dudiński, *Niektóre cechy rozwoju światowego rynku socjalistycznego*, Zeszyty Teoretyczno-Polityczne 1961 nr 6, s. 74—75. W najbliższych latach ceny w handlu zagranicznym między krajami RWPG mają nadal być oparte na średnim poziomie cen światowych z lat 1960—1963

Poważne zadania stoją jeszcze w dziedzinie rozliczeń wzajemnych z tytułu obrotów zagranicznych. Monopol walutowy posiadany przez państwo socjalistyczne może być wykorzystany jako aktywne narzędzie pomocnicze dla prawidłowego kształtowania obrotów płatniczych między państwami socjalistycznymi, zwłaszcza w zakresie ustalania kursów walutowych i dewizowych, aby zlikwidować — krytykowane przez M. Orłowskiego — zjawisko renty monopolowej, wynikającej z monopolu walutowego¹⁵.

W szczególności zaś nie do utrzymania jest obecne zróżnicowanie kursów walutowych, w zależności od rodzaju dokonywanych transakcji, rodzaju płatności lub podmiotu, kupującego lub sprzedającego waluty i dewizy. Utrzymywanie zróżnicowanych kursów dewizowych i systemu różnic wyrównawczych utrudnia obliczanie efektywności lub rentowności handlu zagranicznego, tym samym odbiera możliwość ścisłej kalkulacji korzyści, płynących z międzynarodowego podziału pracy. Przy zbyt niskim kursie na import istnieje może nadmierny nacisk na zaopatrywanie się na rynkach zagranicznych, przy zbyt niskim na eksport — zbyt małe zainteresowanie przedsiębiorstw w nastawieniu się na produkcję eksportową. Za wysokie kursy dewizowe również mogą wywierać wiele niewłaściwych skutków¹⁶.

Problemem jest także unormowanie parytetu walut przez ich urealnienie w oparciu o siłę nabywczą i doprowadzenie do porównywalności z walutą rozliczeniową, jaką jest radziecki rubel transferowy.

Przejście od sztywnego systemu umów dwustronnych w obrocie zagranicznym i dwustronnego clearingu do systemu umów multilateralnych i wielostronnego clearingu, zapowiedziane od 1957 r., a wchodzące obecnie w stadium szerokiej realizacji, wymaga właśnie udoskonalenia systemu rozliczeń międzypaństwowych. „Wielostronne bilansowanie płatności będzie zadaniem trudnym — przy zachowaniu dwustronnych umów handlowych, przy różnym poziomie cen na niektóre towary itp. Minie zapewne trochę czasu nim nauczymy się korzystać w pełni z możliwości, jakie stwarza nowy system rozliczeniowy”¹⁷.

Z wypowiedzi powyższej wynika, że osoby wchodzące w skład organów wykonawczych RWPG zdają sobie sprawę z faktu, że system rozliczeń między państwami socjalistycznymi powinien być doskonałony. Sztywne i w dużym stopniu przestarzałe zasady rozliczeń będą musiały być uelastycznione i dostosowywane do wymogów nowego me-

¹⁵ M. Orłowski, *Teoria kursów walutowych*, Warszawa 1961, s. 166—170.

¹⁶ Szersze wywody na ten temat zawiera cytowana praca M. Orłowskiego, s. 183—199.

¹⁷ Z wywiadu z dyr. H. Kotlickim, „Trybuna Ludu” z 26 X 1963 r.

chanizmu, który jest daleko bardziej skomplikowany niż dotychczasowy. Stopień sprawności jego funkcjonowania zależeć będzie w dużym stopniu od zasad organizacyjnych, jakie zostaną wypracowane dla realizacji strony finansowej stosunków ekonomicznych krajów należących do RWPG.

ORGANIZACJA WSPÓŁPRACY FINANSOWEJ

Przy panującej do niedawna formie wyłącznie dwustronnego clearingu system rozliczeń między państwami socjalistycznymi nie wymagał specjalnie udoskonalonych form organizacyjnych. Bilanse handlowe były wyrównywane przy pomocy dodatkowych dostaw towarów lub wyświadczeniu dodatkowych usług i przejściowo udzielony kredyt (właściwie powstający automatycznie, bez specjalnych umów kredytowych) został tym samym wyrównany. Tylko w przypadku przewidywanych trudności wyrównania wzajemnych rozliczeń w danym roku (lub w okresie na jaki zawarto umowę handlową) bywał z góry przyznawany limit kredytowy (tzw. kredyt techniczny) albo ustalone wyrównanie salda złotem lub walutami¹⁸. Sama nazwa kredytu („kredyt techniczny”) świadczy o tym, że nie był on w tych przypadkach traktowany jako normalny kredyt, choćby jako kredyt krótkoterminowy.

Oczywiście w stosunkach między krajami socjalistycznymi istniało zjawisko kredytu normalnego, ale opierało się ono na specjalnych umowach kredytowych, na mocy których przyznawano — z reguły długoterminowe — kredyty towarowe lub inwestycyjne, o czym będzie mowa w dalszym ciągu artykułu.

Wracając do problematyki clearingu wielostronnego trzeba zauważyć, że w tym przypadku nie istnieje konieczność wyrównywania co roku bilansu handlowego na zasadzie „każdy z każdym”, ale zaistniałe nadwyżki płatnicze w stosunku do jednego kraju mogą służyć na spłatę niedoborów płatniczych w stosunku do innych krajów¹⁹. Przy tym przyjmuje się założenie, że przy umowie multilateralnej, w której bierze udział kilka państw, wystąpią możliwości skompensowania nadwyżek i niedoborów po odpowiedniej ilości „przekątnych” i otrzyma się w sumie ogólne ich wyrównanie. Założenie to nie zawsze (a raczej rzadko) pokrywa się z praktyką. Jakiś kraj może mieć saldo dodatnie w obrotach z jednymi państwami na sumę znacznie wyższą niż wynosi jego saldo ujemne z pozostałymi, albo nawet dodatnie ze wszystkimi państwami i wówczas nie ma możliwości bezsaldoowego rozliczenia. Kraj

¹⁸ Por. A. M. Smirnow, op. cit., s. 165.

¹⁹ Por. T. Łychowski, *Międzynarodowe umowy gospodarcze*, Warszawa 1950, s. 236—239.

nadwyżkowy jest zmuszony udzielić kredytu swym partnerom umowy wielostronnej. W przypadku kraju z „wielostronnie” ujemnym saldem wystąpi konieczność uzyskania kredytu od „nadwyżkowych” partnerów umowy.

Krótkie przedstawienie schematycznych przypadków rozliczeń wynikających z multilateralnych umów clearingowych świadczy, że system ten nie może funkcjonować bez — przynajmniej krótkoterminowych — przejściowych kredytów. Przy systemie planowych umów po stałych cenach i wykluczeniu żywołowości w obrocie między państwami socjalistycznymi, nie można liczyć na żaden mechanizm przystosowawczy, działający automatycznie (zresztą ricardowska teoria automatycznego wyrównywania się bilansów płatniczych w praktyce kapitalistycznej także nie znalazła potwierdzenia).

Wobec zdecydowanego uznania wyższości umów wielostronnych w obrocie między państwami socjalistycznymi nad umowami dwustronnymi (których się jednak nie wyklucza), zaistniała potrzeba stworzenia dla nich niezbędnego aparatu organizacyjnego i finansowego. Konieczność ta została uwzględniona w działalności powstałej w grudniu 1962 r. stałej Komisji Walutowej i Finansowej i w powołaniu do życia 22 X 1963 r. Międzynarodowego Banku Współpracy Gospodarczej, który rozpoczął działalność od 1 I 1964 r.

Bank ten stał się podstawowym ogniwem systemu rozliczeniowego krajów należących do RWPG. Przez MBWG mają przechodzić rozliczenia wielostronne z tytułu wszystkich płatności handlowych i usługowych między ośmiu krajami RWPG. Czynności rozliczeniowe prowadzić będzie Międzynarodowy Bank Współpracy Gospodarczej w swej siedzibie w Moskwie²⁰.

Będzie on mógł być traktowany jako swoisty odpowiednik Banku Rozrachunków Międzynarodowych w Bazylei, z tym jednak, że ma on równocześnie pewne cechy b. Europejskiej Unii Płatniczej i keynesowskiej Unii Clearingowej. Wysuwanie tych podobieństw nie oznacza, że Międzynarodowy Bank Współpracy Gospodarczej może być z nimi bezpośrednio porównywany. Chodzi mi raczej o wskazanie, że istniały już wzory techniczne międzynarodowych instytucji finansowych, powołanych do pełnienia podobnych zadań i można wykorzystać — złe czy dobre — nauki z ich historii, nie zapominając o istotnych różnicach w warunkach ich funkcjonowania.

²⁰ Z wywiadu z H. Kotlickim, „Trybuna Ludu” z 26 X 1963 r. Najwyższym organem MBWG jest Rada Banku, składająca się z przedstawicieli 8 krajów członkowskich, z których każdy ma 1 głos. Przy podejmowaniu uchwał obowiązuje zasada jednomyślności. Organem wykonawczym MBWG jest Zarząd Banku, składający się także z delegatów wszystkich państw członkowskich.

Międzynarodowy Bank Współpracy Gospodarczej będzie swoistym agentem rozliczeniowym dla banków centralnych krajów należących do RWPG, ale tylko w stosunku do rozliczeń wypływających z obrotów między państwami członkowskimi, regulowanych w rublach transferowych. Mógłby on wprawdzie występować także poza ramy RWPG jako agent rozliczeniowy z krajami kapitalistycznymi. Musiałby jednak rozporządzać — poza funduszem w rublach transferowych — jakimś funduszem operacyjnym w walutach państw kapitalistycznych lub w złocie. Możliwość wyposażenia go w te fundusze (zwłaszcza w złoto) niewątpliwie istnieją. Rozszerzenie działalności Banku w tym kierunku mogłoby stworzyć dla krajów należących do RWPG ułatwienie pokonania odcinkowych trudności płatniczych z krajami kapitalistycznymi i przeciwstawić krajom kapitalistycznym wzmocnioną pozycję płatniczą skonsolidowanych państw socjalistycznych.

Dotychczasowe projekty przewidują ograniczenie działalności MBWG do krajów-członków RWPG. Fundusz zakładowy MBWG został ustalony na 300 mln rubli transferowych, czyli rubli dewizowych o parytecie 0,987412 g czystego złota, co wyraża się stosunkiem 1 rb = 1,11 dol. USA. Fundusz MBWG powstanie z wpłat państw członkowskich, proporcjonalnie do ich udziału w obrotach handlowych w ramach RWPG. Tylko 20% funduszu ma być wpłacone w 1964 r., a pozostałe 80% w późniejszym czasie. MBWG nie będzie więc dysponował możliwością udzielania kredytów długoterminowych. Jego działalność kredytowa ograniczy się do udzielania kredytów krótkoterminowych (rozliczeniowych i sezonowych) z funduszy, jakie uzyska z nadwyżek na rachunkach poszczególnych państw. MBWG może także pośredniczyć w udzielaniu długoterminowych kredytów inwestycyjnych, z funduszy postawionych do jego dyspozycji przez poszczególne państwa na finansowanie wspólnych inwestycji krajów RWPG.

Wydaje się, że działalność MBWG można by w przyszłości rozszerzyć stawiając mu do dyspozycji większą sumę funduszy, którą mógłby operować na finansowanie inwestycji na wzór MBOiR i innych banków rozwojowych. Przewidziana przez statut RWPG szeroka i wszechstronna współpraca i pomoc państw członkowskich oraz potrzeby rozwojowe poszczególnych państw, zwłaszcza mniej rozwiniętych przemysłowo, mogłyby być zaspokajane przez pomoc finansową świadczoną za pośrednictwem MBWG, gdyby ten dysponował wolnymi funduszami. Tym samym stosunki kredytowe między państwami socjalistycznymi mogłyby być lepiej zorganizowane i bardziej zgodne z postulatami koordynacji, przyjętymi za podstawę działalności RWPG.

Byłoby również właściwe udzielanie poprzez ten Bank pomocy rozwojowej krajom gospodarczo słabo rozwiniętym. Mechanizm udzielania

im tej pomocy mógłby tą drogą być znacznie uelastyczniony. Na przykład kraj należący do RWPG może mieć znaczną nadwyżkę na rachunku rozliczeniowym w MBWG, ale nie dysponować możliwościami towarowo-technicznymi udzielania pomocy rozwojowej krajom zacofanym na warunkach kredytowych. Inny kraj członkowski RWPG, mający te możliwości towarowo-techniczne, ale nie dysponujący nadwyżkami finansowymi na udzielanie kredytu państwu gospodarczo słabo rozwiniętym, mógłby wykorzystać zdolność kredytową pierwszego kraju, zaciągnąć u niego kredyt na rachunku rozliczeniowym w MBWG, a sam udzielić kredytu państwu gospodarczo słabo rozwiniętym.

POTRZEBY KREDYTOWE I ICH ZASPOKAJANIE

Realizacja wysokiego tempa rozwoju państw obozu socjalistycznego wymaga nie tylko wysokiej stopy akumulacji wewnętrznej, ale również pomocy finansowej i materialnej bardziej uprzemysłowionych i ogólnie wyżej rozwiniętych państw zaprzyjaźnionych. Do krajów obozu socjalistycznego, które były w stanie udzielać pomocy innym państwom, należą: Związek Radziecki, Czechosłowacja i Niemiecka Republika Demokratyczna. Państwami potrzebującymi pomocy były: Albania, Bułgaria, Polska, Węgry, Rumunia, Jugosławia, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna i Chińska Republika Ludowa. Możliwości udzielania pomocy posiadał przede wszystkim Związek Radziecki, zaś największe — w liczbach absolutnych — potrzeby pomocy odczuwała Chińska Republika Ludowa.

Sytuację w zakresie możliwości udzielania kredytu i potrzeb kredytowych w ramach państw socjalistycznych oceniać można według kształtowania się ich bilansów handlowych. W tabeli 1 zostały przedstawione niekompletne i w części szacunkowe dane, wskazujące na podstawę kształtowania się potrzeb kredytowych i możliwości ich zaspokajania. Dane te pozwalają zorientować się, jakie kraje odczuwały na dużą skalę potrzeby kredytowe, a które mogły nagromadzić wolne nadwyżki w celu zaspokojenia tych potrzeb. Z tabeli wynika, że nadwyżki i niedobory kształtowały się dość nierównomiernie; jedynie Związek Radziecki utrzymał przez cały okres 1950—1959 pozycję państwa mającego dodatni bilans handlowy, podczas gdy Chińska Republika Ludowa i Polska (ze skromnym wyjątkiem w latach 1958—1959) miały w tym okresie stałe deficyty bilansu handlowego. Wśród pozostałych państw na uwagę zasługują wysoko dodatnie pozycje Czechosłowacji i NRD.

Biorąc pod uwagę fakt prawie całkowitego odciążenia państw obozu

socjalistycznego od rynku kredytowego państw kapitalistycznych²¹, potrzeby kredytowe państw socjalistycznych mogły być zaspokajane w zasadzie wyłącznie w ramach wspólnoty państw systemu socjalistycznego.

Tabela 1
Bilanse handlowe krajów obozu socjalistycznego w latach 1950—1959 w mln rubli starych^a

Kraj	Przeciętne roczne salda			Ogółem 1950—1959
	1950—53	1954—57	1958—59	
Bulgaria	-8,5	+101,8	-212,0	-51
ChRL	-814,0	-208,0	..	-4088
Czechosłowacja	-200,8	+368,2	+561,5	+3399
NRD	-7,5	+558,2	+678,0	+3559
Węgry	+4,2	-154,5	-883,0	-484
Polska	-227,2	-360,5	+14,0	-2112
Rumunia	-152,0	-76,0	..	-808
ZSRR	+1051,2	+846,8	+630,5	+8853

^a 1 rb = 0,25 dol.

Źródło: World Economic Survey 1960, United nations, New York 1961, s. 119.

Ogólny obraz tego zjawiska przedstawiony został w tabeli 2, sporządzonej na zasadzie bilansu szachownicowego. Pozwala ona zorientować się we wzajemnym przepływie funduszy pożyczkowych w skali wszystkich państw obozu socjalistycznego, nie wyłączając (ostatnia kolumna) azjatyckich państw demokracji ludowej, tj. Mongolskiej Republiki Ludowej, Wietnamskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej i Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Z zestawień zbiorczych w tabeli wynika również, w jakiej skali poszczególne państwa były wierzycielami lub dłużnikami.

Głównym beneficjentem pomocy wzajemnej była Polska, która w latach 1947—1960 otrzymała ogółem 5795 mln rubli kredytów, w tym 3936 mln rb kredytów radzieckich, 1205 mln rb kredytów z Czechosłowacji i 654 mln rb kredytów z NRD. Na drugim miejscu były Węgry — 2227 mln rb, na trzecim NRD — 1826 mln rb, na czwartym Chińska Republika Ludowa — 1720 mln rb. W latach 1950—1960 duży udział w pomocy radzieckiej otrzymały: Mongolia, Wietnamska RLD i Koreańska RLD (łącznie 6565 mln rubli).

²¹ Kredyty z państw kapitalistycznych otrzymywały sporadycznie niektóre państwa socjalistyczne, głównie Jugosławia i Polska.

Tabela 2

Kredyty wzajemne udzielone i otrzymane przez państwa obozu socjalistycznego w latach 1947—1960 w mln rubli starych^a

Kraje udzielające kredytu i okres	Ogółem	Kraje otrzymujące kredyt								
		Albania	Bułgaria	CSSR	NRD	Węgry	Pol-ska	Rumu-nia	ChRL	Mon-golia, WRL KRL
ZSRR										
1947—49	2636	49	423	132	1912	120
1959—53	4616	373	120	..	485	103	400	..	1200	1935
1954—57	6264	191	610	54	1120	975	1624	540	520	630
1958—59	1696	526	250	..	110	710	100
1960	1215	..	650	565
CSSR										
1950—53	320	..	320	—
1954—57	684	—	..	102	460	122
1958—59	361	—	111	..	250
1960 ^b	495	—	495
NRD										
1954—57	1143	38	73	..	—	60	400	110	..	462
1960 ^b	254	—	..	254
ChRL										
1950—53 ^c	50	50	—	..
1954—57 ^c	2951	55	230	—	2666
Inne										
1947—49	29	..	29
1950—53	145	..	60	85
1954—57	77	47	..	30	..	—
1958—59
1960
Ogółem wszystkie kraje										
1947—49	2665	49	452	132	1912	120
1950—53	5131	423	500	..	485	103	400	..	1200	2020
1954—57	11119	284	683	54	1120	1414	2484	680	520	3880
1958—59	2057	526	250	..	221	710	250	100
1950—59	18307	1233	1433	54	1826	2227	3134	680	1720	6000
1960 ^b	1964	..	50	749	565

^a 1 rubel = 0,25 dol. USA.

^b Część kredytów przyznanych w 1960 r. została zrealizowana w 1961 r.

^c W latach 1958—1961 Chińska Republika Ludowa udzieliła 2412 mln rb (starych) kredytu Mongolii, Wietnamskiej RLD, Koreańskiej KLD oraz Albanii. Ogólna suma kredytów udzielonych przez ChRL wyniosła w latach 1950—1961 około 5400 mln rb (starych).

źródło: World Economic Survey 1960, U. BI, New York 1961, s. 120 oraz International Flow of Long-term Capital and Official Donations 1959-1961, U. N., New York 1963, s. 28-31.

Wzajemna pomoc kredytowa uzupełniała istotne potrzeby dofinansowania wzrostu gospodarczego w szeregu państw demokracji ludowej. Przy tym państwa te wykorzystwały bardzo efektywnie całość otrzymanej pomocy, finansując nią głównie potrzeby inwestycyjne, w dużym procencie importem dóbr inwestycyjnych.

Z ogólnego zestawienia danych w tabeli 2 wynika także, że przeważająca część kredytów udzielona została pozostałym państwom przez Związek Radziecki. Suma kredytów radzieckich wyniosła bowiem za okres 1947—1960 kwotę 16 427 mln rb., tj 53% ogólnej sumy kredytów wynoszącej 31 243 mln rb. Chińska Republika Ludowa zajmowała drugie miejsce wśród kredytodawców sumą 3001 mln rb, udzieloną głównie Wietnamskiej RLD, Koreańskiej RLD i Mongolii²². Trzecie miejsce w udzielaniu kredytów zajęła Czechosłowacja sumą 1860 mln rb, a czwarte NRD — sumą 1397 mln rb. Niewielką aktywność w udzielaniu kredytów wykazały pozostałe państwa, w tym Polska.

ROLA RADZIECKIEJ POMOCY KREDYTOWEJ DLA PAŃSTW DEMOKRACJI LUDOWEJ

Duży udział Związku Radzieckiego w udzielaniu pomocy kredytowej powstałym państwom obozu socjalistycznego wynika nie tylko z ogromnego potencjału gospodarczego (zwłaszcza surowcowego) tego kraju, ale i z chęci niesienia pomocy na rozwój państw, które weszły na drogę budownictwa socjalistycznego. Trzeba podkreślić, że pomoc świadczona przez Związek Radziecki nie wynikała z nadmiaru funduszy w tym kraju. Wprost przeciwnie, Związek Radziecki musiał sam zdobyć się na ogromny wysiłek, aby pokrywać własne potrzeby odbudowy i rozbudowy gospodarki oraz utrzymywania odpowiedniego stopnia obronności obozu socjalistycznego. Udzielanie pomocy kredytowej zagranicy uszczuplało automatycznie fundusze akumulacji na cele wewnętrzne. Nie było też w żadnym przypadku celem pomocy radzieckiej osiągnięcie korzyści o charakterze kapitałowym.

Kredyty radzieckie udzielane były bowiem przeważnie na 2% w stopunku rocznym (w przypadku kredytu 1200 mln rb udzielonego ChRL w 1950 r. stopa wynosiła 1%), co w odniesieniu do kredytów długoterminowych, a takimi są wymienione kredyty radzieckie udzielane przeważnie na okres 10 lat, można uznać za oprocentowanie raczej symboliczne. Kredyty udzielane krajom demokracji ludowej przez ZSRR miały

²² Według danych bardziej szczegółowych ChRL udzieliła w latach 1954—1959 ogółem 1200 mln yuanów kredytu Wietnamowi, 800 mln yuanów Koreańskiej RL-D i 160 mln yuanów Mongolii (1 yuan = 0,41 dol. USA).

w przeważającym stopniu charakter inwestycyjny, gdyż na ich podstawie pożyczkobiorcy otrzymywali dostawy radzieckich urządzeń inwestycyjnych, surowców i wyposażenia na realizację planów rozwoju gospodarki. Sporadycznie występowały również kredyty radzieckie w złocie, mającym służyć na wyrównanie deficytów bilansów płatniczych poszczególnych państw demokracji ludowej z krajami kapitalistycznymi (por. tabelę 3).

Tabela 3

Długoterminowe kredyty radzieckie dla krajów demokracji ludowej (oprócz ChRL) w mln dol. (1 dol. = 4 rb starym)

Kraje otrzymujące	1946—50	1951—54	1955	1956	1957	1958	Bez roz-bicia	Ogółem
Albania	—	—	47,8	75,0	105,5 ^a	228,3
Bułgaria	65	86,5	—	92,5	100,0	42,5	—	386,5
Czechosłowacja	30,5	—	—	—	..	—	—	30,5
NRD	—	121,2	—	20,0	260,0	27,5	—	428,7
Węgry	—	25,7	—	25,0	262,5	102,5	—	415,7
Polska	478,0	—	—	300,0	120,0	—	—	898,0
Rumunia	30,0	26,0 ^b	—	103,5	—	—	—	159,5
Razem	603,5	259,4	—	541,0	790,3	247,5	105,5	2547,2
Mongolia	—	—	50,0	—	225,0 ^c	275,0
Koreańska Rep. L. D.	40,0	—	—	42,5 ^d	—	—	—	82,5
Ogółem	643,5	259,4	—	583,5	840,3	247,5	330,5	2904,7
Udzielono w formie złoto lub dewizy	123,5	33,7	—	42,5	210,0	—	—	409,7
towary urządzenia	40,0	112,5	—	338,5	465,3	—	—	956,3
inwestycyjne	480,0	113,2	—	160,0	165,0	247,5	330,5	1496,2

^a 1948-1953. ^b Bez 24 mln dol. kredytu handlowego. ^c 1946-1956. ^d Bez 42,5 mln dol. kredytu dla KRLD.

Źródło: IMF: „Staff Papers”, March 1962, s. 17.

Produkcyjno-rozwojowy charakter długoterminowych kredytów radzieckich dawał krajom-beneficjentom możliwości spłaty kredytów w dogodnie rozłożonych ratach dostawami towarów i usług, wytworzonych w pewnym stopniu dzięki korzystaniu z pomocy radzieckiej²³.

Spłata kredytów na tych warunkach nie nastęczała większych trud-

²³ O różnorodnych formach pomocy radzieckiej dla państw demokracji ludowej piszą liczni autorzy radzieccy, między innymi W. Rymałow i W. Tiagunienko w pracy: *Kraje słabo rozwinięte w światowej gospodarce kapitalistycznej*, Warszawa 1962, s. 431, oraz A. Bodnar w cyt. pracy.

ności państwom zadłużonym, przy tym stosowane były w razie potrzeby prolongaty terminu spłaty. W przypadku Polski została umorzona cała suma 1800 mln rb kredytów radzieckich w wyniku wzajemnych rozliczeń należności i zobowiązań finansowych, przeprowadzonych w końcu 1956 roku. Podobnie w 1955 r. zostało umorzone 360 mln rb kredytów radzieckich udzielonych Jugosławii przed 1948 r. W 1956 i 1957 r. Związek Radziecki umorzył 1055 mln rb kredytów udzielonych Albanii, a w 1956 r. — w wyniku wzajemnych rozliczeń — umorzono kredyty udzielone przez ZSRR Węgrom. W październiku 1960 r. Związek Radziecki podjął decyzję anulowania 760 mln rb zobowiązań, ciężących na Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej. Ponadto poważne oddłużenie łączyło się z rezygnacją Związku Radzieckiego z pretensji do niemieckiego mienia, prowadzonego pod formą towarzystw mieszanych na terenie Bułgarii, Rumunii, Węgier i Jugosławii, oraz do reparacji wojennych z NRD²⁴.

W tabeli 3 przedstawione zostało ogólne zestawienie radzieckich kredytów długoterminowych, udzielonych krajom demokracji ludowej, oprócz ChRL (kredyty radzieckie dla ChRL zostały ujęte w tabeli 4). Z tabeli wynika, że z kredytów tych korzystały — w różnym stopniu — wszystkie kraje demokracji ludowej, głównie zaś Polska, Węgry, NRD, Bułgaria i Albania. Z ogólnej sumy kredytów na import urządzeń inwestycyjnych przypadło 52%, na inne towary (w tym głównie surowce) 34%, na złoto i dewizy 14%. W zestawieniu nie ujęto kredytów dla Jugosławii, która otrzymała od Związku Radzieckiego 226 mln dol. kredytu przed 1955 r. i 281,5 mln dol. w 1956 r. (z czego wykorzystwała do 1958 r. 141,9 mln dol.)²⁵.

Pomoc radziecka dla Chińskiej Republiki Ludowej rozpoczęła się od 1950 r. przyznaniem kredytu w wysokości 300 mln dol. w ratach po 60 mln dol. rocznie, z przeznaczeniem na budowę 50 obiektów. Oprocentowanie kredytu wynosiło zaledwie 1% rocznie, a spłaty miały rozpocząć się od 1955 r. w 10 ratach rocznych. W marcu 1953 r. liczba obiektów budowanych z pomocą radziecką została podniesiona z 50 na 141. W październiku 1954 r. ZSRR przyznał dodatkowy kredyt w wysokości 130 mln dol. na budowę dodatkowych 15 fabryk oraz 100 mln dol. na wyposażenie i zaopatrzenie. W 1956 r. Związek Radziecki podniósł liczbę wznoszonych obiektów do 211, przyznając dodatkową sumę kredytu w wysokości 625 mln dol. Na początku 1959 r. ZSRR przyrzekł pomoc w budowie dalszych 78 zakładów przemysłowych, wymagających wyposażenia za 1250 mln dol.

²⁴ IMF, „Staff Papers”, march 1962, s. 23—25, 27—28 oraz July 1963, s. 330.

²⁵ IMF, „Staff Papers”, March 1962, s. 22 oraz July 1963, s. 331 i 339.

Tabela 4

Transakcje kredytowe ZSSR z Chinami Ludowymi w mln dol.^a
(dane szacunkowe)

	1950—54	1955	1956	1957	1958	Ogółem
Kredyty radzieckie						
Pomoc gospodarcza	240,3	130,0	49,9	9,8	—	430,0
Inne	1250,6	576,6	—	—	—	1827,2
Razem	1490,9	706,6	49,9	9,8	—	2257,2
Spląty kredytów przez ChRL						
Pomoc gospodarcza	—	30,0	30,0	30,0	43,0	133,0
Inne	26,0	173,0	230,0	244,0	..	673,0
Razem	26,0	203,0	260,0	274, ⁴	..	806,0

^a 1 dol. = 4 rb starym.

Źródło: IMF, „Staff Papers”, March 1962, s. 15.

Radziecka pomoc techniczna dla Chińskiej Republiki Ludowej polegała na przydzieleniu licznej grupy (w 1957 roku 7000) doradców technicznych i gospodarczych, a ich wkład pracy oszacowano za okres 1950—1957 na 90 mln dol.²⁶ Według bardziej kompletnych danych w ChRL pracowało w latach 1950—1960 około 11 000 specjalistów radzieckich przy budowie przedsiębiorstw i szkoleniu załóg w różnych gałęziach przemysłu.

ROZWÓJ FORM WZAJEMNEJ WSPÓŁPRACY FINANSOWEJ

W związku z wejściem od 1962 r. na nowy, wyższy etap współpracy gospodarczej między państwami obozu socjalistycznego, pojawiają się możliwości znacznego rozszerzenia się stosunków handlowych i finansowych, a w ślad za tym kredytowych²⁷. Dalsze odchodzenie od zasad autarkii gospodarczej, rozwój międzynarodowego podziału pracy, specjalizacji i kooperacji w oparciu o długofalowe perspektywiczne plany rozwojowe wymagać będą nowych form współpracy w dziedzinie kredytowej.

Biorąc pod uwagę poważny stopień zróżnicowania potencjału gospodarczego poszczególnych państw, przy założeniu przyspieszenia rozwoju

²⁶ IMF, „Staff Papers”, March 1962, s. 11.

²⁷ Por. M. Sienin, *SEW na sowriemiennom etapie*, Mirowaja Ekonomika i Mieżdunarodnyje Otnoszenija 1963, nr 3, s. 3—12.

wszystkich państw socjalistycznych, trzeba będzie rozwijać pomoc kredytową dla państw mniej rozwiniętych, a zwłaszcza słabiej uprzemysłowionych.

Specjalizacja poszczególnych państw, uwzględniająca ich geograficzne i społeczno-gospodarcze warunki, oznacza równocześnie konieczność koncentracji większych nakładów inwestycyjnych, aby państwo wyspecjalizowane w wytwarzaniu danego asortymentu towarów gotowych lub surowców mogło zaspokoić popyt wszystkich pozostałych państw. Wymaga to koncentracji inwestycji i poparcia finansowego pozostałych partnerów. Wspólna polityka inwestycyjna państw należących do RWPG pozwala na planowe koordynowanie potrzeb kredytowych i możliwości udzielania kredytu. Dotychczasowe współdziałanie kilku państw w budowie obiektów przemysłowych, jak np. ZSRR, Polski, Czechosłowacji i NRD w budowie rurociągu „Przyjaźń”, Polski i Czechosłowacji w budowie kopalni siarki i miedzi, Polski i NRD w budowie kopalń węgla brunatnego i rozbudowie bazy energetycznej itp., będzie niewątpliwie szeroko rozwijane i obejmie wiele gałęzi przemysłu surowcowego i innych podstawowych inwestycji.

Dotychczasowa forma dwustronnych umów kredytowych wymagać będzie przekształcenia w formę umów wielostronnych, obejmujących państwa zainteresowane w realizacji inwestycji w innym państwie i mających wolne środki na ten cel. Przy tym w przypadku umowy wielostronnej jest możliwe udzielanie kredytu także przez państwo, które nie posiada bezpośrednio warunków, technicznych, aby brać udział w budowie danego obiektu, ale posiada dodatni bilans handlowy z innymi państwami, które takie możliwości techniczne posiadają; mogą one je udostępnić na inwestycje w kraju, któremu nie muszą bezpośrednio udzielać kredytu; mogą one otrzymać finansową równowartość dostaw z kraju, który udziela kredytu na inwestycje w kraju trzecim. Kraj-inwestor spłacić może kredyt bezpośrednio państwu udzielającemu kredytu, a ten rozliczy się z państwem udzielającym pomocy technicznej.

W podobny sposób może przebiegać wspólna mobilizacja środków finansowych na pomoc kredytową dla państw gospodarczo słabo rozwiniętych.